

Vojta, Jakub

Proklova participace v komentáři In Parmenidem

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1997, vol. 46, iss. B44, pp. [33]-41

ISBN 80-210-1710-4

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106520>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAKUB VOJTA

PROKLOVA PARTICIPACE V KOMENTÁŘI *IN PARMENIDEM*

V komentáři *In Parmenidem* Proklos vytýčil čtyři hlavní problémy teorie Idejí. Jsou jimi otázka po existenci Idejí vůbec (řešena ve třetí knize komentáře, 784ff), určení, kterých věcí Ideje jsou (opět třetí kniha, 815ff), dále způsob participace a konečně otázka po lokaci Idejí (jako reakce na Sókratovo umístění Idejí jako pomyslů do duše; to je zkoumáno ve čtvrté knize, 892ff). Jako nejdůležitější vidím problém participace, co je to, jak probíhá, jak působí atp. Oddíl čtvrté knihy, který se zabývá právě participací věcí na Idejích je nejvýčetnější částí komentáře. Jedná se o pag. 837–891. Vzhledem k neshodnosti, ba neuchopitelnosti tématu, rozebírá je Proklos velmi obšírně, s četnými návraty k otázkám již probraným. Nedospívá tentokrát k protichůdným závěrům jako výše, ale nedává vlastně ani jednoznačnou definici (jeho názor by ostatně patrně zněl, že definici v tomto případě podat ani nelze, neboť se jedná o mystický proces, který definovat znamená hrubě ho zkreslit lidskými pojmy). Spíše participaci určuje postupnými negativními vymezeními. I tak je ale zřetelně vidět, co si Proklos přeje představit pod pojmem participace. Tuto otázku považuje za velký problém¹, mnohem větší než ony dva předchozí. Základní tvrzení vychází z *Timaia*² — Hmota participuje na Bytí (tedy Idejích) tajemně, ale jak, to je nutno teprve zjistit postupným vyšetřováním.

Hned v úvodu tedy klade Proklos otázku, co to vlastně je participace, a upozorňuje, že nemá snad smysl se ptát, zda vůbec participace je. Jako u existence Idejí je mu samozřejmé, že věci nějak musí na Idejích participovat, mají-li mít Ideje smysl. Pokud by participace nebyla, neměla by existence Idejí opodstatnění, což by u platónsky chápaných Idejí byl paradoxní závěr. Jelikož Ideje jsou dokonalé, musí mít ve světě smysl. Ten je nalezen procesem participace. Nutno ovšem rozumět předchozím tvrzením ne tak, že by Ideje existovaly kvůli věcem. Jejich určením není sloužit druhotným věcem; emanační řád je opačný — Ideje jsou primární, věci až druhotné. Jde spíše o to, že jsou dokonalá jako Ideje musí předávat svou dokonalost, své vlastnosti dalším, méně dokonalým jsouc-

1 Pag. 877.

2 Plat. Tim. 51a.

nům. Dále, pokud by Ideje nebyly, nemohly by existovat smyslové (ale ani další, výše postavené) věci. Jejich existenci však nelze patrně popřít, můžeme se o ní přesvědčit v každém okamžiku. Mají-li ovšem tyto věci existovat, musí mít nějakou příčinu své existence. Ta je nalezena (v dalším zkoumání) v Idejích. Proklos se tedy nemusí ptát, zda je participace, ale co si pod tímto pojmem máme představit. Jak věci participují na Idejích? Ve starověku (a patrně i v Akademii samotné) byly užívány jisté příměry, přibližující (snad) participaci. Třem takovým příměrům se Proklos věnuje, aby odhalil jejich smysl a dopad pro vysvětlení pojmu.

Začíná příměrem participace věcí na Idejích prostřednictvím obrazu v zrcadle³. Receptivní Hmota se prý vztyčuje před Demiurgem a dovedností jeho mysli a je jím naplněna Idejemi tak, jako obraz v zrcadle získává rozměr a relativní pozice částí od vzoru. Jiný příklad hovoří o participaci jako o otisku pečeti ve vosku⁴, v němž pečeť (Idea) zanechává stopu ve tvárném vosku (Hmotě), přičemž onen otisk není identický s pečetí, stejně jako zhmotnělá věc není totožná s božskou a nemateriální Ideou. Proklovo odmítnutí příkladu pečeti směřuje vlastně proti panteismu. Jednotliviny a Ideje jsou dvě oddělené říše, jejichž kontakt (jestliže jej připustíme, což je pro novoplatoniky samozřejmostí) je naprosto netělesný, je tajemné povahy a ze strany Idejí vlastně vůbec nemůže mít prostorový (stejně tak ani časový) charakter. Tento příklad Proklos dedikuje stoikům. Jeho nepoužitelnost pro ideální proces je zjevná na první pohled: je tu navozena představa donucující moci Ideje a vzpírající se Hmoty, které je činěno příkoří; také činnost pečeti logicky nemůže být vnitřní, ale jen vnější. Třetí příměr je relativně nejbližší (můžeme snad říci). Podle něj produkty participace jsou něco jako umělecká díla stvořená technikou malby, sochařství či jiného umění⁵. Neboť božskou silou jsou zdejší věci utvářeny k podobě Idejím, přičemž tvůrce (sochař, resp. Demiurgos) hledí na vzor (model, resp. Ideje), kterému připodobňuje své dílo. Ale ideální tvůrce, skutečný Demiurgos, je zároveň tvůrcem i vzorem. Není tedy jeho přirozenost nikterak rozpolcená, jako v případě umělce našeho světa, který (většinou) napodobuje svou vlastní schopností jiný vzor. Pokud by i napodoboval sám sebe, pak by jeho činnost stejně nepůsobila na vnitřek, ale jen vnějškově.

Všechny tři příklady tedy považuje Proklos za vhodné jen pro první uvedení nezkušeného posluchače do problému participace. To je třeba mít při jejich posuzování stále na paměti. Jejich hodnota končí v okamžiku, kdy jsou odhaleny jejich nepřekonatelné nedostatky. Mohou snad pomoci pro získání návyků nutných pro uvažování o božských věcech, ale jen jako první stupeň. Žák musí se snažit přemýšlet o předložených příměrech o tom, jaký mají vztah ke skutečnosti, v čem jsou chybné a jak pomocí nich argumentovat. Na odhalování jejich chyb může si cvičit rozumové vyšetřování. Pokud dále správně pochopí jejich

3 Otázka jednotlivých příměrů participace je probírána od pag. 839; zrcadlo pak speciálně 839—840. Závěr diskuse je pak 846.

4 Pag. 841.

5 Pag. 841.

poselství, že totiž ukazují jen počátek cesty, po níž se má dát, může díky nim vystoupat k vyšším hladinám a tedy k dokonalejším definicím participace. Pravý milovník moudrosti rychle prohlédne jejich chyby a nedostatky a nebude se na ně později ohlížet při zkoumání tak složitého a mnohostranného procesu. Je zřetelné, že každá analogie snaží se nějak přispět k řešení otázky, ale každá tak činí svým způsobem ploše a nepostihuje (ani nemůže) celou problematiku. Mohou snad ukázat začátečníkovi, že jednotliviny jsou tvořeny podobností k Idejím (neboť ve všech je jedna společná vlastnost — podobnost). I Platón znal tyto příklady a znal i jejich limity; na různých místech pojmenovává participaci různými názvy — jednou je mu fenomenální svět představou, jednou otiskem, jindy zase Bůh „namaloval universum ve tvaru dvanáctistěnu“⁶. Žádný z těchto způsobů nevyhovuje plně procesu participace, každý přináší pouze jeden aspekt. Později⁷ Proklos toto tvrzení upřesňuje a dodává, že věci jsou snad podobami intelektuálních Idejí (které tedy působí jako sochaři), odrazy duševních Idejí (ty jsou tedy jakoby před zrcadlem) a konečně otisky Idejí ve Hmotě, fyzikálních Idejí (které působí jako pečeť). Takové rozlišení považuje za důmyslné, zejména pokud se zdůrazní, že všechny tři aspekty (a tedy i všechny tři rody Idejí) působí zároveň. Je tedy nutno hledat autentický způsob, jakým se participace projevuje, říká Proklos a často opakuje, že tento způsob nemůže být než mystický. S takovým závěrem přichází Proklos — filosof. Jelikož se však nacházíme v době pozdní antiky, která se přiklání k teologickému vidění, přichází hned po něm názor Prokla — teologa. Ten odmítá dělení oněch tří způsobů participace a požaduje zdůraznění vzájemné součinnosti všech tří modů. Jsou totiž tři bezprostřední řády bohů, které tvoří věci díky jednotnému demiurgovskému zdroji a příčině, díky jejímu všezdokonalujícímu dobru. Nejnižší řád, kosmičtí bohové, působí jako pečeť a jsou vlastně dohlížitelé. Výše stojí nadkosmičtí bohové, kteří postulují odraz Idejí a jsou i nejsou v kontaktu s věcmi. A díky bohům — vůdcům jsou smyslové věci podobné intelektuální říši. Hlavní slabinou tohoto systému však je, že rozhodně nemůže platit pro inteligibilní Ideje. Ty jsou nejvyššími ze všech Idejí a od nich tedy vlastně počíná celý proces participace. Ani jeden z příjmů výše popsaných ani náznakem neodpovídá jejich způsobu participace. Proto je nutno hledat dále a lépe.

Po prozkoumání toho, čím participace není, přechází Proklos k další otázce, totiž jaké jsou příčiny participace. Tuto věc považuje za celkem jasnou, a tedy jí věnuje relativně málo místa. Za příčiny participace považuje: Dobro, Ideje a touhu jednotlivin. Jako první a nejzřejmější z této triády je patrně dlužno jmenovat účinnou sílu Idejí. Pokud by Ideje nedisponovaly onou silou, neměly by co předávat jednotlivinám a participace by vůbec nemohla nastat. Neméně důležitá je však i touha jednotlivin obdržet od Idejí onu sílu. Jednotliviny touží po bytí Idejí. Jelikož však ne všechny jednotliviny jsou schopny stejné touhy, nedostávají ono bytí ve stejné míře, což je důvodem rozrůznění věcí (patrně myš-

6 Ony tři příjmů v Platónových dialozích jsou postupně v: Plat. Soph. 240b, Plat. Tim. 52b a Plat. Tim. 55c.

7 Pag. 847–848.

leno ve smyslu více hypostazí — nejedná se tu o rozrůznění věcí na jedné úrovni, jako třeba existence stolu, židle, postele atp. Spíše jde o existenci různé dokonalých „stolů“ — pokud takto vulgarizujeme⁸ — na hladině smyslových věcí, na nadkosmické hladině, na hladině intelektuálních jsoucen, atp.). Kreativita (aktivní příčina participace) je totiž vždy stejná a nebylo-li by odlišení v oblasti touhy a chtění, pak by nebyl důvod pro vznik rozdílných věcí. Pasivní příčina, touha věcí po síle Idejí, je u různých stupňů Jsoucná různá. Čím výše stojí daná věc, tím větší touhu (resp. receptivitu) má (tím je „uvědomělejší“). Třetí příčinou, řekněme jednotící, je pak Dobro samo. Dobro je principem sjednocení síly Demiurga (či Idejí, což jest prakticky totéž) a touhy věcí. Jde zde vlastně o touhu věcí po Dobru a Dobro nutí Ideje vložit své schopnosti ve hmotu.

Jak se však participace děje (kromě toho, že tajemně)? Tato otázka dosud zůstává nezodpovězena, ač je patrně nejpalčivější. Je jasné, že participaci nelze chápat jako tělesný proces, musí se jednat o nějaký vyšší způsob účasti. Dále je nutno rozlišovat mnohé způsoby participace — jinak participují bohové na bozích, jinak andělé na bozích, jinak daimoni na andělech i bozích, opět jinak duše na daimonech, andělich či bozích a konečně jinak se účastní smyslové věci na vyšších třídách.

Onen netělesný způsob participace věcí na Idejích je nutný, abychom zodpověděli otázku, zda se věci účastní Idejí jako celku nebo jen částí. Jelikož smyslové věci jsou nižší třída vzhledem k Idejím, nemohou nikdy obdržet celou jejich tvořivou sílu. Naopak ovšem charakteristická vlastnost Ideje je všude a ve všech věcech, a věci tedy dostávají vlastnost celé Ideje. Participace na netělesných Idejích je tedy participací na celku i části (zároveň). Ideje a jejich tvořivá síla jsou tudíž přítomny v mnoha věcech v tentýž čas, aniž by nějak ubývaly nebo se dělily, což by vedlo k jejich degradaci, a to je zapříčiněno transcendentálním způsobem oné přítomnosti, při níž se Idea s věcí nijak nesmíchá. Dále Proklos odmítá obě analogie uvedené v *Parmenidovi* — odmítá příměr denního světla i plachty nad mnoha lidmi. Tím, že je Idea přítomna zároveň mnoha věcem, nijak se netřísťí její síla. Ta prostupuje celým řetězcem příslušné Ideje, ale ne do všech pater stejně. Zdá se, že Proklovo rozdílné chtění rozdílných věcí je skutečně do značné míry určující věcí v procesu participace, neboť níže postavené participanty zřejmě mají ono chtění slabší, a tedy dostávají méně sil. Proto také čím dále od zdroje (Ideje), tím méně „jsoucí“ věc je.

Opět tedy Proklos vymezuje participaci pouze negativně, že to není žádný tělesný proces, při němž by se část Ideje dostávala do participantu, v němž by pak sídlila vytvářejíc jeho charakteristiku, čímž by ovšem Idea musela být rozdělena na nekonečně mnoho stejných částí. To by znamenalo její zničení, neboť by pak nebyla již více dokonalou. Celá konverzace v *Parmenidovi*, v níž Proklos nemohl nalézt definici participace, má být stimulující a napomínající, aby Sókrata

8 Proklos by ovšem (pokud by se měl chovat důsledně, což někdy nečiní) musel tyto příklady odmítnout; jedná se totiž samozřejmě o hrubé zkreslení. Tento, ale i jiné příklady, které uvádím, jsou tradiční „platónské“, užívané pro ilustraci. Je tedy nutno mít na mysli jejich nedostatky. I sám Proklos se ale nutně nemůže vyhnout jejich užití v některých chvílích.

donutila k přesnějšimu myšlení a k pokroku na vyšší hladiny jsoucna. Parmenidés totiž vidí, že Sókratés se stále nevymanil ze zajetí smyslů a stále setrvává maximálně u Idejí ve Hmotě, což je nejnižší (a nejméně dokonalý) řád Idejí. Uvažuje o nich prostorově a dělitelně. Absurditu dělitelnosti Idejí ukázal Parmenidés (a Proklos ji ještě podtrhnul) na příkladu Idejí míry — Velkém, Malém a Stejném.

Je tedy jasné, že aktivita Idejí nemůže být chápána ve smyslu tělesných náporů a pák. Kosmos Idejí je netělesný — Jedno je bez těla, neboť tělesnost sama potřebuje jednotící faktor, což Jedno samozřejmě nemůže potřebovat. S netělesností pojí se dále neprostorovost a nečasovost; prostor a čas jsou totiž kategorie, které platí až pro svět hmotný; všechny vyšší hladiny jsou rozhodně nečasové a neprostorové. Pokud tedy mluvíme o nich, je nutno mít na paměti, že veškeré termíny používané k popsání situace v těchto vyšších hladinách (typicky: Ideje jsou u Demiurga) jsou vždy nedostatečné a nesmějí být chápány prostorově či časově. Jiné, lepší však nemáme. Stálou otázkou zůstává, jak jednotné Ideje mohou být v mnohých věcech zároveň. Je snad participace obecně takového typu, jakým se účastní věci na rozumových principech v přírodě, které sice jsou nehmotné, ale mají společný element s materiálními participanty? To jistě ne — rozumové principy v přírodě (vlastně Ideje ve Hmotě) jsou daleko dokonalosti pravých Idejí — největším rozdílem je tu právě ona spojitost s hmotnými věcmi. Ideje ve Hmotě pracují jako pečeť, a proto může často dojít k jejich „pošpinění“ Hmotou; jsou příčinou společných elementů ve věcech. Skutečné, primární Ideje musí provádět proces participace daleko jiným způsobem — jsou totiž primárně tím, čím jejich participanty jen sekundárně. Tedy tím je dáno, že vztah mezi nimi nemůže být vztahem souřadných objektů, nemůže jít o jakési společenství. Jedno (jako nejvyšší mezi Idejemi) pak rozhodně není syntézou mnohého, syntézou mnohých Idejí; tento vztah je nutno obrátit, jednotu Idejí pramení z Jednoho jako jejího zdroje. I proto často Parmenidés (a po něm Proklos) žádá při výkladu o božských věcech postupovat od nejvyšších vrstev k nejnižším, aby byl zachován postup emanace.

Ideje stojící mezi Jedním a jednotlivinami jsou ve vztahu k Jednomu monadami, ve vztahu však k jednotlivinám jsou henadami, jejich vůdci; a věci od nich odvozují svůj původ. Mnohost participantů však v žádném případě nez množuje jednotu participovaného. To by bylo v případě tělesné participace; my však musíme odhlédnout od vši smyslovosti. Sókratés v dialogu dále navrhuje různá pojmenování participace, jako „přítomnost“ (není možné, jelikož navozuje opět otázku přítomnosti jednoty v mnohém), „společenství“ (nevhodné pro souřadnost vztahu) aj. Všechny tyto výrazy nemohou nikdy popsat participaci bez generalizace, pokud blíže nespecifikujeme oba pojmy. Můžeme tedy říci, že se jedná o přítomnost a společenství, ale nutno dodat, že je to nehmotná přítomnost Ideje v jednotlivinách (neboť Idea je všude a nikde) a společenství entit různého řádu.

Dále Proklos adresuje výtku Aristotelovi, který proces participace a Ideje vůbec pochopil špatným, neboť oním tělesným způsobem. Proklos říká, že společné elementy, byť rozumově abstrahované, nemohou být základem pro tvorbu

Idejí. Jednak by potom takové Ideje nebyly primární, ale „pozdnější“, jednak by tato „nevědecká a na smyslech založená tvorba“ znamenala vytváření Idejí i neexistujících věcí — kentaurů, sirén, atp. nebo nekonečných věcí (poměry mezi čísly). Proto nelze vidět Ideje jako „soubory vlastností společných mnoha věcem“, ale jediné jako tvořivé primární příčiny věcí. Vztah je tudíž zcela opačný. Vycházet totiž nutno od nejvyšších hypostazí, nejlépe od Jednoho, aby nebyly porušeny zásady kauzality. Těžko možno z následků usuzovat na příčiny. Ani tento směr (totiž od příčin k následkům) sice nevylučuje existenci Idejí věcí nejsoucích, ale nejedná se o Ideje vytvořené ze smyslových věcí zobecněním jejich (smyslových) vlastností. Je nutné, aby všechny sekundární věci měly své Ideje; ne tak naopak. O těchto Idejích nejsoucích věcí však nemůžeme nic vědět, neboť nepůsobí na nás, ani se nesetkáváme s jejich výtvory. Tedy pro nás vlastně nejsou (nemůžeme dokázat, ale ani vyloučit jejich existenci), nemá smysl se o nich bavit. Rozhodně však nejsou Ideje věci, které my sami jsme si svou obrazností vytvořili; ne my, ale vyšší jsoucna jsou tvůrci. Jestliže snad „Idea“ takové věci námi vytvořené (kentaura příkladně) je, pak jediné v mysli svého tvůrce, básníka, ale jen jako pozdější pomysl.

Jako pokrok hodnotí dále⁹ Proklos koncepci participace jako asimilace, v níž představa je připodobňována svému vzoru. Je to pokrok — vzor není přítomen ve své představě, ani není s ní spojen. Tento příměr označuje Proklos za jeden z hlavních výsledků Parmenidovy maieutické činnosti v dialogu, když Sókrata přivádí na vyšší hladinu Idejí, když jej odpoutal od Idejí ve Hmotě, aniž by ovšem tato oprava jeho dřívějších názorů (a uvedení Sókrata v úžas) znamenala jeho prohru; naopak, jedná se o Sókratovo zdokonalení, a tedy jeho výhru. Ani asimilace však není řešení. Je fakt, že chápe správně vlastnosti skutečných vzorů (neměnnost, setrvávání stále ve stejném stavu a na stejném místě, bytí vzorem ostatním věcem — to skutečně jsou vlastnosti věčných Idejí). Všechny tyto vlastnosti patří k nejbožštějším věcem, jimiž Ideje bezesporu jsou. Ale nedostatkem našeho příměru je opět, že nepostihuje problematiku v plné její šíři. Sókratés opět podává jen nedokonalé vědění o podstatě Idejí a jejich činnosti. Kromě vlastnosti být vzorem měl jim totiž přiřknout ještě schopnost zdokonalovat, dokončovat, zachovávat a přivádět k užítku jednotliviny. Každá Idea není jen vzor věcí, svých participantů, ale je i jejich příčinou a příčinou jejich bytí. Ideje nepotřebují žádnou další sílu k tvorbě věcí, všechna tato síla pochází již z Idejí samotných. Participace je silnější proces než pouhá podobnost. Věc je totiž potenciálně tím, čím je Idea aktuálně, a teprve tvořivý útok Ideje tuto potencialitu převádí v (časovou ovšem) aktualitu. Každá Idea nemá tedy jen aspekt vzoru, ale i aspekt, který Proklos zve aspektem otcovským, silou svého skutečného bytí je tvořivou příčinou mnoha jednotlivin. Je dále i příčinou jejich úplnosti, má schopnost vést věci této říše od nedokonalosti a neúplnosti k co možná nejdokonalejšímu dokončení.

Dále mají Ideje sílu uchovávat jednotliviny. Právě z Idejí totiž pocházejí ony rozumové principy, které zůstávají tytéž a uchováávají neměnnou účast všech

věcí na Idejích. Jednotliviny, jakožto hmotná tělesa mají sklon k dělitelnosti. Drženy pohromadě jsou jen uchovávací silou Idejí. Participace tedy není jen proces asimilační, ale též kohezivní, konzervační a sjednocující. Tuto komplexnost je tedy nutno vidět při popisu způsobu, jímž věci se účastní Idejí.

V pag. 913 Proklos znovu zdůrazňuje fakt, že věc je podobná Ideji, nikoliv Idea věci. Jde mu o pochopení nadřazenosti vzoru. Přitom ovšem některé vzory jsou zároveň ve vztahu k vyšším obrazy — pouze nejvyšší Ideje, demiurgovské inteligibilní Ideje jsou pouze vzory, aniž by participovaly na čemkoli vyšším (neb nic nad nimi již není).

Nemnoho místa věnuje Proklos také otázce tzv. třetího člověka. Pro něj není takováto výtka hodna větší pozornosti, neboť vychází z naprosto pochybeného chápání Idejí a procesu participace.¹⁰ Argument třetího člověka je neplatný (pro novoplatoniky), jelikož vychází z konceptu participace jako společenství rovnocenných, který je však ve své podstatě špatný, jak bylo ukázáno výše. Nelze totiž Ideje a věci smyslové považovat za rovnocenné partnery ve vztahu participace. Ideje jsou příčinami věcí a jako takové stojí na vyšších hladinách Jsoucná. Ideu, jako svou společnou kreativní příčinu, mohou mít jen dvě (resp. více) věci na stejné hladině. Není možné postulovat jakoukoliv příčinu pro jednotlivinu (typický příklad: stůl) a její Ideu („stolovitost“). Tyto dvě věci stojí na odlišných hladinách, jednotlivina ve smyslovém světě, její Idea v příslušné části světa ideálního (zde patrně mezi Idejemi smyslového světa; pokud ovšem by stůl měl svou vlastní Ideu, což Proklos popírá), díky čemuž není možné pro ně tvořit jakousi „Nad — ideu“.¹¹

Než o tomto dosti (jak praví s oblibou Proklos). Zde také¹² dospívá Proklos poněkud překvapivě k pokusu o definici Ideje. Předně pokládá Ideje za rozumové principy, které „jsou“ ve věcech ve své nehybné nadřazenosti a svou neměnností zajišťují uskutečnitelnost procesu participace. Svou esencí jsou intelektuální, jsou příčinami všech věcí — jsou jak objekty touhy, tak i jejími dárci. Proklos cituje Xénokrata: Ideje jsou vzorové příčiny všeho, co je složeno kontinuálně podle přirozenosti¹³. Tím je řečeno, že nepřirozené (umělé) věci (včetně umění) nemají příčinu. Dále výsady mít příčinu ve smyslu Ideje jsou zbaveny všechny jednotliviny vůbec, jelikož tyto nejsou kontinuální, ale mají jen omezené bytí, vznikají a zanikají. Ideje jsou střední rod příčin mezi konečnou příčinou (Jedno), které jsou podřazeny, ale ke které hledí jako ke svému vzoru, a mezi příčinami pouze kreativními, které jsou jim podřízeny. Idea (jak řečeno výše) je totiž nejen vzor tvořící, ale i uchovávací, zdokonalující a kompletující. Všechny

10 Věnuje mu prakticky jen pag. 886–891.

11 Proklos také zmiňuje zajímavou variantu argumentu třetího člověka — argument „Nikoho“ („No — man“, řecky „*Outis*“). Dle Diog. Laert. (VII 198) měl knihu tohoto názvu napsat Chrysippos, ale prý se netýkala poplání teorie Idejí. Snad se jedná spíše o argument peripatetiků, který (možná) předpokládá, že slovo „nikdo“ může být používáno jako obecný výraz ve větech, a tedy by mělo mít (dle platónských principů) i svou Ideu. Myšlenka patrně pochází z Odysseovy lsti proti Kyklopům.

12 Pag. 888.

13 Zl. 30.

ny tyto aspekty je nutno vidět při uvažování o přirozenosti Idejí. Jsou to aktivní vzory s kreativní schopností.

Také Proklos upozorňuje na nutnost odlišovat (což je v řeči poněkud pracné) Ideje (ony opravdové, kreativně–paradigmatické příčiny) od nižších „Idejí“, které snad by bylo lépe zvat rozumovými principy. Zatímco čtyři třídy rozumových principů mají spolu vždy něco společného — Ideje ve Hmotě a semenné rozumové principy nehotovost, tyto a přírodní rozumové principy aktivitu založenou na tělesnosti a všechny předchozí a duševní rozumové principy pak časovou přirozenost vzniku, skutečné Ideje nic z těchto vlastností nemají. Jsou dokonalé, netělesné, věčné, s věcmi tohoto světa nemají nic společného. Díky participaci se jim sice jednotliviny snaží připodobnit, ale nesmíme tento proces obracet — jsou to věci, kdo se snaží přiblížit Idejím, kdo je jim podoben, nikoliv Ideje věcem. Záleží dále na participantovi a jeho postavení na žebříčku Jsoucna, jak blízko je u Ideje a kolik síly tvůrce obdrží a jak moc je v něm potlačena mnohost.

Nejdůležitější závěry pro tuto část komentáře jsou pro nás tedy vymezení participace a Ideje. Idea je (shrňme) příčina všech věcí, ve smyslu kreativní a paradigmatické příčiny, která nejen přivádí věci ke vzniku a umožňuje jim připodobnit se Ideji, ale dále věci vzniklé v čase pokud možno dokončuje, zdokonaluje a drží jak jen možno jednotné. Participace je pak proces (tajemný), jímž věci nižší účastní se této činnosti Idejí, ale jako nižší a podřízené entity, které nemohou (právě pro časoprostorový charakter svého bytí) nikdy dosáhnout dokonalosti svých vzorů. Není dále absolutně nutné, aby všechny věci měly své speciální Ideje, zejména věci umělé, špatné a jednotliviny nemají příčinu ve smyslu Ideje (i když příčinu nutně mají). Tyto věci (kromě zel) jsou zapojeny do řetězce kauzality, tvořeného ideální říší. Takový řetězec má každá tvořící Idea, která stojí na jeho počátku a vnáší v něj svůj bytostný charakter. Zlé věci nespádají ani pod tyto řetězce. Jaký by měl být vztah kauzálního řetězce a participace, ozřejmí snad následující: Zatímco participace zajišťuje pro participanty množství „služeb“ (příčina bytí, zachování existence, soudržnost, dokompletování atp.), kauzalita znamená jen uvedení v existenci. Kauzalita je tedy podřízený typ, určený jen pro nižší, patrně smyslová Jsoucna, která nemají speciální Ideu (na níž by participovala). I tak ale na ně působí důsledky participace, ovšem jaksi zprostředkovaně, skrze vedoucího boha. Participace bez kauzality je možná (a vlastně původnější, neboť na vyšších hladinách), je komplexnější, naopak však ne. Kauzalita je participaci podřízena.

PROCLUS ON THE PARTICIPATION IN THE COMMENTARY IN PARMENIDEM

In the fourth book of his commentary *In Parmenidem* gives Proclus his opinion of the question about the participation of the things in the Ideas. He does not investigate (of course), whether the things participate in the Ideas (this is self-evident), but he asks which way goes this participation, how are we able to imagine it etc. He also thinks off the definition of the Idea itself, which we can find to be amazingly (he is the neo-platonist!) pure and outspoken. The Idea then is the cause of

all things, in the mean of the creative and paradigmatic cause, which does not only bring the things into the being and enables them to assimilate themselves to Ideas, but also the in time risen things as much as possible completes, brings to the perfection and holds them unitary. In turn, the participation is the process of which faculty the things lower take their part in these activities of Ideas, but in the manner of the lower and subordinated entities, which are never able (because of their space—time character) to catch the perfection of their patterns. Further, it is not necessary to make special Idea for every thing, especially for artificial things, evils and individuals. These have their cause, but not by the mean of the Idea. They are connected into the chains of the causality made by ideal realm. Such a chain has every creative Idea, which is on its start and which gives into this serie its own proper character. Whilst the participation guarantees for participants a lot of the „services“ (like the cause of Being, preservation of the existence, cohesiveness, perfection etc.), the causality means only the simple bringing into the existence. From this the causality is subordinated type, given only to the lower beings, which have no special Idea to participate in.

Prameny a literatura

Edwards, P. (ed.): *The Encyclopaedia of Philosophy*; New York 1972.

Plato, *Parmenides*, ed. J. Burnet, Oxford 1910 (překlad: Fr. Novotný, Praha 1936).

Proclus, *Commentary on Plato's Parmenides*, (přel. G. R. Morrow et J. M. Dillon) Princeton 1987.

